

Prof. WSAiB dr hab. Rafał Ożarowski
Wydział Prawa i Administracji
Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu
im. E. Kwiatkowskiego w Gdyni
r.ozarowski@kadra.wsaib.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Hawzhena Kamala Khorshida, pt. „The role of personal beliefs in foreign policy process: case study of Turkish president Recep Tayyip Erdoğan” napisana pod kierunkiem dr hab. Davida Jonesa, em. prof. ucz.

Turcja i jej polityka zagraniczna zajmuje szczególne miejsce wśród badaczy stosunków międzynarodowych w wielu państwach europejskich, jak i pozaeuropejskich. Państwo to stanowi inspirację do różnorodnych badań w tym zakresie z uwagi na swoje geostrategiczne położenie na pograniczu Europy, Bliskiego Wschodu i Zakaukazia i tym samym na ogromne znaczenie w polityce międzynarodowej. Od czasów historycznych, a współcześnie patrząc od wielu dziesięcioleci, Turcja stanowi podmiot, który należy uwzględniać przy wszelkich badaniach i analizach poświęconych kwestiom wspomnianych regionów. Wynika to z potencjału Turcji – demograficznego, militarnego i ekonomicznego, który determinuje międzynarodową rolę tego państwa i pozwala na efektywne kształtowanie polityki zagranicznej.

W nurt tych badań wpisuje się rozprawa doktorska Hawzena Kamala Khorshida pt. „The role of personal beliefs in foreign policy process: case study of Turkish president Recep Tayyip Erdoğan”, która odnosi się do pozycji prezydenta w systemie tureckiej polityki i do jego wpływu na kształtowanie polityki zagranicznej. Na wstępie chciałbym podkreślić, że temat rozprawy wybrany przez Doktoranta jest zagadnieniem wieloaspektowym i niełatwym do przeprowadzenia analizy. Wymaga gruntownego przygotowania merytorycznego, znajomości faktografii i mechanizmów decyzyjnych w tureckiej polityce zagranicznej, ale i wewnętrznej, która ma wpływ na prowadzenie polityki zagranicznej. Ponadto Doktorant musi również zapoznać się z szerokim kontekstem zjawisk społeczno-politycznych włącznie z elementami kultury politycznej Turcji, które to mają niebagatelny wpływ na sposób prowadzenia polityki w

tym państwie. Wszystkie te założenia powinny być spełnione, aby osiągnąć zamierzony efekt badawczy. Zatem Doktorant postawił sobie trudne zadanie, któremu postanowił sprostać. Poniżej kieruję wszelkie uwagi i sugestie.

1. Ocena struktury pracy i jej związku z tematem rozprawy

Rozprawa doktorska liczy 256 stron i składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów i zakończenia. Dodatkowo praca jest zwieńczona bibliografią. Na wstępie pragnę podkreślić, że tytuł rozprawy jest w moim przekonaniu nieprecyzyjny i nie odzwierciedla w pełni tego, co znajduje się w jej treści. Ujęte w tytule „personal beliefs”, czyli „osobiste przekonania” nie są w żaden sposób zaprezentowane pod postacią jakiegokolwiek części rozdziału. Z resztą uważam, że analizowanie „osobistych przekonań” jest trudne do wykonania, a nawet w pełni niemożliwe. Doktorant musiałby wtedy nie tylko bazować na dostępnych materiałach polityki tureckiej, ale również dysponować możliwościami bezpośredniego kontaktu z otoczeniem politycznym przywódcy państwa tureckiego, żeby wyjaśnić kwestię „osobistych przekonań”. Ponadto „osobiste przekonania” nie stanowią kategorii naukowej, między innymi z tego powodu, który wskazałem powyżej.

Z resztą Autor sam wskazuje na liczne trudności w zakresie analizy „osobistych przekonań”. Nie podaje żadnej literatury, która w znaczący sposób odnosiłaby się do tego zagadnienia oraz nie precyzuje w jaki sposób chciałby zbadać ów „osobiste przekonania” prezydenta Turcji. Myślę, że Autor w tej kwestii zabrnął nieco w ślepią uliczkę i tak naprawdę mógł ułatwić sobie sformułowanie tytułu odnosząc się w nim zamiast „osobistych przekonań”, do np. założeń doktrynalnych w polityce zagranicznej Turcji z uwzględnieniem pozycji i roli prezydenta Erdoğan, czy ewentualnie do mechanizmu decyzyjnego w polityce zagranicznej Turcji w odniesieniu do przywódcy tureckiego. Z układu tematycznego rozdziałów i ich treści wyraźnie wynika, że rozprawa dotyczy roli prezydenta Erdoğan w tureckiej polityce zagranicznej i kluczowych kwestii tematycznych w tym zakresie dotyczących regionu Bliskiego Wschodu oraz relacji z wybranymi, aczkolwiek kluczowymi dla Turcji podmiotami znajdującymi się poza tym regionem.

W kwestii struktury pracy i jej zgodności z treścią kieruję tu jeszcze jedną uwagę. Tytuł rozdziału piątego (Relacje Turcji z państwami Zachodu i Rosją) nie pokrywa się w całości z podrozdziałami i treścią tej części. Doktorant umieścił tu podrozdział 5.5. (Polityka Turcji wobec

państw Kaukazu Południowego), który nie odnosi się ani do państw Zachodu, ani do Rosji. Ponadto, czego nie pojmuję, w rozdziale tym znajduje się jeszcze podrozdział 5.6. poświęcony stosunkom Turcji z Chinami i państwami Azji Południowo-Wschodniej. Podrozdziału tego nie ma w ogóle w spisie treści (!). Obowiązkiem Doktoranta jest właściwe sformułowanie tytułów rozdziałów tak, aby w pełni odnosiły się one do części i treści w nich zawartych.

Poza wspomnianymi kwestiami, układ strukturalny rozprawy uznaję za prawidłowy. Rozdziały zostały poprawnie ułożone i są właściwie powiązane ze sobą. Pierwszy rozdział stanowi wprowadzenie teoretyczne. Kolejny jest fundamentem doktrynalnym i jest podstawą do dalszych zawężonych rozważań. Trzeci, czwarty i w zasadzie piąty rozdział stanowią meritum pracy, w których Doktorant odnosi się do roli i wpływu prezydenta Erdoğan na politykę zagraniczną Turcji.

2. Ocena metodologiczna

Założenia metodologiczne rozprawy znalazły się we wstępie, jak i w pierwszym rozdziale. We wstępie Autor scharakteryzował problem badawczy. Określono także ramy czasowe na lata 2002 - 2024. Z punktu widzenia analizy ma to uzasadnienie, bowiem w 2002 roku Partia Sprawiedliwości i Rozwoju (dalej AKP) wygrała wybory parlamentarne i wówczas Erdoğan został z jej ramienia premierem. Był to początek drogi AKP i Erdoğan do długotrwałej dominacji na tureckiej scenie politycznej. Z kolei rok 2024 zamyka analizę w rozprawie i jest naturalnym punktem czasowym wynikającym z procesu zakończenia przygotowywania pracy doktorskiej.

We wstępie sformułowano pytania badawcze i hipotezy. Pytania badawcze w większości zostały poprawnie sformułowane. Pytanie „Does Erdogan inspire by Turkish nationalism?” jest pod względem językowym niewłaściwe. Pragnę też zwrócić uwagę, że wśród pytań badawczych jest tylko jedno odnoszące się do kwestii „osobistych przekonań”, które zostały zawarte w tytule rozprawy. Na tym etapie nie oceniam czy Autor właściwie i dostatecznie odpowiedział na nie w rozprawie. Hipoteza badawcza w moim przekonaniu nie zawiera głębi naukowej. Stwierdzenie, że „Prezydent Erdoğan reprezentuje nowe podejście w polityce zagranicznej Turcji z uwagi na swoje silne personalne przekonania, które powstały pod wpływem nacjonalizmu i tradycji muzułmańskiej (...)” uważam za sformułowanie dość banalne. Myślę, że każdy przywódca państwa autorytarnego lub państwa odchodzącego od demokracji

na rzecz autorytaryzmu (Turcja jest takim państwem) może zostać w ten sposób skategoryzowany. Przywódcy państw tego typu z uwagi na skupienie władzy w swoim ręku są bardzo wyraziści i często uznawani za charyzmatycznych.

W zakresie wykorzystanych teorii i metod badawczych, Doktorant wskazał we wstępie na szerokie zastosowanie różnorodnych teorii. Wymienione tu zostały: realizm, neorealizm, realizm neoklasyczny, geopolityka, geoeconomia, liberalizm i konstruktywizm (s.25). Opieranie się na wszystkich wymienionych teoriach w procesie analizy tematu rozprawy uważam za błąd metodologiczny. Warsztat naukowy Doktoranta obliuguje go do wyboru kluczowej teorii badawczej, na której będzie on opierał swoje rozważania. Wskazywanie na wielość doboru teorii, które często zawierają wykluczające się lub przeciwstawne założenia ogranicza znacząco możliwość wykonania poprawnej analizy. Ponadto Doktorant oparł się jak to ujął, na geopolityce i geokenemii. Z naukowego punktu widzenia geopolityka i geokenomia nie są teoriami. Geopolityka i geokenomia w dużym uproszczeniu są dziedzinami wiedzy. Wskazuję również na wątpliwości przy tym, co Autor wskazał, że metoda dedukcyjna wykorzystana w pracy stanowi przykład metod jakościowych. Nawet jeśli uznamy, że zawiera się w tym obserwacja zjawisk, o której wspomina Autor, to trudno wskazać, w którym miejscu w rozprawie została ona zastosowana.

Krytyczna analiza literatury przeprowadzona przez Autora we wstępie jest w mojej ocenie pobieżna. Doktorant raczej skłania się do opisywania zjawisk opatrzonych przypisami niż do rzeczowego odniesienia się do właściwych publikacji, które według niego miały znaczenie w procesie przygotowywania rozprawy.

Podsumowując uważam, że aspekty metodologiczne w pracy zostały niedopracowane. Doktorant nie określił jasno fundamentalnej teorii, która stanowi podstawę analizy i bazuje wybiórczo na różnorodnych teoriach. W wielu przypadkach nieprecyzyjnie odnosi się do zastosowanych metod w rozprawie.

3. Ocena merytoryczna rozprawy

Rozdział pierwszy, który jest powiązany z zarysem metodologicznym odnosi się do założeń konceptualnych i teoretycznych. Doktorant zaprezentował tu teoretyczne aspekty polityki zagranicznej. Odniósł się do pełnego spektrum determinantów subiektywnych i obiektywnych oraz wewnętrznych i zewnętrznych. Wymienione zostały cele polityki

zagranicznej. Powyższe części zostały dość poprawnie przedstawione, natomiast podrozdział poświęcony badaniom i metodom polityki zagranicznej jest dla mnie całkowicie niejasny. Doktorant nie zaprezentował w tej części niczego spójnego. Mam wrażenie, że nie jest to przemyślana część pracy. Dowodem tego jest np. niezrozumiały fragment „An important role in foreign policy is also played by the negotiating and organizing function. They decide to adapt the appropriate measures to specific objectives. Performing this function exposes the degree of competence of the diplomatic services of a given country” (s.41).

Z kolei ważną częścią jest podrozdział poświęcony roli i znaczeniu przywódców w polityce zagranicznej. Uznaję go za poprawnie przygotowany, aczkolwiek warto tutaj nadmienić, że sam Autor ponad „osobiste przekonania” wskazuje kluczową rolę w zakresie mechanizmu decyzyjnego w polityce zagranicznej, który ma też swoje odniesienie w systemie politycznym państwa. Sporo wątpliwości budzi też podrozdział 1.3. Takie powierzchowne przedstawienie wybranych teorii stosunków międzynarodowych jest niepotrzebne. Tym bardziej, że odniesienia do polityki zagranicznej są tam fragmentaryczne.

Rozdział drugi uznaję za bardzo wartościowy i dobrze napisany. Doktorant skrupulatnie zaprezentował najważniejsze założenia programowe (doktrynalne) AKP z uwzględnieniem czynnika religijnego. Część ta stanowi fundament rozprawy w zakresie rozumienia kierunków polityki zagranicznej Turcji pod rządami AKP.

Trzeci rozdział stanowi meritum pracy i został poświęcony roli prezydenta Turcji, w tym przypadku Recepta Tayyipa Erdoğan w tureckiej polityce zagranicznej. Rozdział ten jest ciekawie i poprawnie napisany. Doktorant odniósł się do podstaw prawnych (konstytucja i następnie wyniki referendum, na podstawie których wprowadzono zmiany do konstytucji) funkcjonowania urzędu prezydenta oraz szeroko zaprezentował aktualną gamę prerogatyw prezydenta Turcji. Uwagi kieruję tu szczególnie do podrozdziału 3.4. odnoszącego się do instrumentów prezydenta w tureckiej polityce zagranicznej. Nie rozumiem zupełnie doboru instrumentów i czy faktycznie można to nazwać instrumentami. W moim przekonaniu zestawienie pragmatyzmu w działaniach Erdoğan, kontroli nad większością mediów, istnieniem AKP jako czynnika warunkowania osiągnięć i polityki zagranicznej samej w sobie, nie powinno występować obok siebie w ramach kategorii „instrumenty”. Jest to raczej przypadkowy dobór płaszczyzn oddziaływania, ale o nierównej wartości i znaczeniu, jak np. pragmatyzm, który wpisuje się w politykę zagraniczną i nie jest wobec niej równorzędną płaszczyzną.

Rozdział czwarty ma również istotne znaczenie dla tematu rozprawy i zawiera przedstawienie zmian w tureckiej polityce zagranicznej za czasów rządów Erdoğan. Doktorant oparł się na wybranych przykładach kwestii problemowych z podmiotami sąsiedzkimi lub z podmiotami regionu Bliskiego Wschodu. Rozdział ten jest wartościowy, aczkolwiek poszczególne części zostały potraktowane pobieżnie, np. podrozdział poświęcony relacjom turecko-greckim i kwestii Cypru Północnego liczy sobie niecałe dwie strony (!). Z całym szacunkiem dla Doktoranta, ale tak ważna kwestia historyczno-polityczna wymaga dogłębnego zanalizowania. Pozostałe części również zostały dość skrótowo przedstawione. Ponadto w podrozdziale pierwszym dotyczącym relacji Turcji z Autonomią Irackiego Kurdystanu, Doktorant przywołuje odległe czasowo dane o współpracy gospodarczej z lat 2009-2013 i lakonicznie wspomina o roku 2016. Należy wymagać od Doktoranta, aby zaprezentował w miarę aktualne dane, co najmniej sprzed dwóch lub trzech lat, tym bardziej, że dostęp do takich danych nie jest utrudniony.

Ostatni rozdział został poświęcony kwestiom problemowym w relacjach pomiędzy Turcją i państwami Zachodu, Rosją i państwami Kaukazu Południowego oraz Chinami i państwami Azji Południowo-Wschodniej. Pod względem merytorycznym rozdział ten uznaję za lepszy od poprzedniego. Różnorodne aspekty zostały tu znacznie lepiej zaprezentowane i w wielu miejscach Doktorant pokusił się o głębszą analizę.

Zawarte w rozprawie rozdziały zostały zwieńczone zakończeniem. Stanowi ono podsumowanie rozważań. Doktorant podjął się tu zadania weryfikacji postawionych hipotez i odpowiedzi na pytania badawcze.

4. Uwagi bibliograficzne i językowe

Bibliografia zawarta w pracy jest dość obszerna i została podzielona na kilka sekcji. Na wstępie pragnę mocno podkreślić, że Doktorant nie wykorzystał w rozprawie ani jednego materiału źródłowego (dokumenty i akty prawne), co przy analizie polityki zagranicznej Turcji jest trudne do wytłumaczenia. W sekcji zawierającej monografie i publikacje zwarte, Autor kilka razy zamieścił rozdziały w książkach. Zgodnie z metodologią powinny one występować osobno lub razem z artykułami. Ponadto przy materiałach internetowych nie ma dat wejścia.

Pod względem językowym pracę oceniam poprawnie (praca napisana w języku angielskim). Zdarzają się czasem drobne błędy językowe i gramatyczne.

5. Konkluzja

Rozprawa została napisana w dyscyplinie – stosunki międzynarodowe, na co wskazuje charakter badań i rozważań zawartych w treści. Praca zawiera wiele nieścisłości metodologicznych, aczkolwiek w zakresie oceny merytorycznej prezentuje się przyzwoicie. Na tej podstawie uwzględniając moje uwagi i sugestie uważam, że niniejsza praca doktorska spełnia podstawowe wymogi ustawowe rozprawy doktorskiej (Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r.) i **wniosuję o dopuszczenie Hawzhena Kamala Khorshida do dalszych etapów postępowania doktorskiego**

